

Redaktionelt

Der er noget særligt ved Kaliningrad. Ikke fordi byen med den omskiftelige historie har været hærget af krige mere end mange andre byer, udsat som den ligger der i brændpunktet mellem øst og vest. Ikke fordi den har fået udskiftet hele sin befolkning, og ikke fordi den nok en gang er ved at komme i klemme som russisk enklave omkranset af det ekspanderende EU. Men fordi den var fødested for to af filosofihistoriens største politiske tænkere, dengang den endnu hed Königsberg. To, der har netop det til fælles, at de mere end nogen var urokkelige i forsvaret for det enkelte menneskes integritet og modstanden mod undertrykkelse og totalitarisme.

Den ene var, som de fleste ved, Immanuel Kant, som blev født i Königsberg i det daværende Østpreussen i 1724. Den anden, som endnu ikke har opnået en anerkendelse, der svarer til hendes format, blev født i 1906, da Königsberg lå i den østligste del af det daværende Tyskland. Hendes navn er Hannah Arendt, og temaet i dette nummer af *SLAGMARK* er tilegnet hende.

Slægtskabet mellem de to politiske tænkere rækker som nævnt ud over den fælles fødeby, og det er Hannah Arendts fortjeneste, idet hun formår at videreføre nogle af de centrale temaer i Kants filosofi på tværs af det gennemgribende nybrud i tænkningen, der i mellemtiden er sket med Nietzsche og hendes tidlige mentor Heidegger. Det er ikke mindst dømmekraften, den politiske evne par excellence, som Arendt tager op på ny og placerer i en tænkning, der har lagt den transcendentale metafysik bag sig for i stedet at tage udgangspunkt i menneskets konkrete livsvilkår. Og de konkrete livsvilkår som

hun selv erfarede dem, var netop hendes motivation for at koncentrere sig om den politiske tænkning.

Som jøde i Tyskland oplevede Hannah Arendt i 1933 at blive arresteret og forhørt. Det lykkedes hende at flygte til Frankrig, hvor hun blev interneret, kort før landet blev besat. “Man spærrede os inde, fordi vi var tyskere; nu løslod man os ikke, fordi vi var jøder”, skrev hun få år senere. I det kaos, der opstod omkring den franske kapitulation, havde hun alligevel held til at blive løsladt. Hun var på dette tidspunkt i kontakt med Walter Benjamin, der også var på flugt. Mens han valgte selvmordet, da han som statsløs blev nægtet indrejse i Spanien, lykkedes det Hannah Arendt at komme over grænsen sammen med sin ikke-jødiske mand Heinrich Blücher, og via Spanien fortsatte de til USA. Her arbejdede hun for jødiske organisationer og underviste på universiteter i New York og Chicago. Først i 1951 opnåede hun amerikansk statsborgerskab efter mange år som statsløs. Det var nogenlunde samtidig med udgivelsen af hendes første hovedværk, *The Origins of Totalitarianism*, som gjorde hende verdenskendt. Men det værk, der gjorde hende kendt i de videste kredse var *Eichmann in Jerusalem. A Report on the Banality of Evil*, som udkom i 1964 og straks skabte skandale. Her tillod den jødiske forfatterinde sig at sammenligne den moderne zionisme med den nationalisme, jøderne selv var blevet offer for, og hun pegede sågar på et jødisk medansvar for Holocaust. Hannah Arendt fortsatte sit fremragende forfatterskab og ved sin død i 1975, kort efter at have modtaget den danske Sonning-pris, havde hun færdiggjort 2 af 3 bind i værket *Life of the Mind*. Efter *Willing* og *Thinking* nåede hun ikke at færdiggøre sin analogi til Kants 3 kritikker med *Judging* og døde efter et liv, der i omskiftelighed og dramatik ikke lod deres fælles fødeby noget tilbage at ønske.

Hannah Arendt lod sig aldrig placere på nogen af de stridende fløje i samtidens politiske landskab. Hun var i stand til at se ud over skellet mellem socialisme og liberalisme, hvorfor hun også var umulig at forholde sig til for de fleste i hendes samtid. I dag, hvor Muren er faldet, og nogle stadig tiljubler den ene fløjs sejr, kan hendes tænkning være med til at udfylde tomrummet efter de sammenbrudte ideologier. Det er én blandt mange grunde til, at Hannah Arendts værk er genstand for en voldsomt stigende interesse i udlandet i disse år, og denne interesse afspejler sig også blandt danske forskere. SLAG-MARK har samlet en håndfuld meget forskellige bidrag fra nogle af dem i dette nummer, som vi håber vil vække interessen for Hannah Arendt hos de læsere, der ikke allerede kender hende, og bidrage til den fortsatte interesse hos dem, der gør.

Vi indleder temaet med Hans-Jørgen Schanz' artikel “Hannah Arendt – en

livsbekræftende filosofi”, der falder i to hoveddele. Første del er en litterær biografi, der introducerer til hele forfatterskabet og placerer de enkelte værker i forhold til de debatter og begivenheder, Arendt var involveret i. I anden del fokuserer Hans-Jørgen Schanz på Arendts inspiration fra Heidegger. Omdrejningspunktet er paralleliteten mellem Heideggers *Sein und Zeit* fra 1927 og Arendts *The Human Condition* fra 1958, hvor Heideggers grundbegreber ’Geworfenheit’ og ’Sein zum Tode’ bliver til ’natality’ og ’mortality’ hos Arendt. Hendes fokusering på fødselsens mirakel, frem for det at være kastet ind i verden, danner rammen om en betydelig mere livsbekræftende tænkning, hvor indsigten i totalitarismens negation af alt menneskeligt er baggrunden for en forståelse af, hvad det menneskelige er. I denne figur finder Hans-Jørgen Schanz noget af forklaringen på, at Arendt på én gang kunne være så påvirket af Heidegger og samtidig så forskellig fra ham.

Fra Hannah Arendts eget forfatterskab har vi valgt at bringe en oversættelse af hendes tale til Heideggers 80 års fødselsdag. Talen har ikke blot karakter af en hyldelse til hendes tidlige mentor og elsker, men er også et manifest for det nybrud i det 20. århundredes filosofi, hun selv er en del af. Det var et nybrud, der adskilte den guldne lærdom fra den egentlige tænkning, som ikke bare tænker ’over’ noget, men tænker noget. Derudover indeholder talen også jødinden Arendts nødvendige og historisk interessante analyse af nazisten Heidegger.

Venskabsbegrebet hos Hannah Arendt er centralt i Jonas Holst Sørensens artikel “Singularitet, dualitet, pluralitet – Hannah Arendts bidrag til en politisk hermeneutik”. Udgangspunktet er flertydigheden i Arendts brug af begreberne, som forklares med den egenskab ved tænkningen, at den sprænger ethvert singulært betydningsindhold. Tænkningen har en dual modus, der afspejler venskabet struktur, som det kendes fra de sokratiske dialoger. Tænkningen afspejler dermed også et opgør med det singulæres tankeløshed, som det f.eks. kom til udtryk i den franske revolutions forestilling om det politiske legemes enhed. Selvom venskabet ligesom kærligheden er trukket tilbage fra offentligheden, argumenterer Jonas Holst Sørensen for, at der er en overgang fra venskabet dualitet til det politiske pluralitet via dømmekraften som menneskets mest politiske evne. Arendts skrifter peger således i retning af en politisk hermeneutik, for så vidt som hermeneutikken ligesom venskabet altid holder den mulighed åben, at den anden kunne have ret.

I artiklen “Hannah Arendts teori om offentlighed og dømmekraft” gør Anne Marie Pahuus op med en tolkning af Arendts dømmekraftsteori som bestående af to forskellige teorier; en om dømmekraft som umiddelbar skelnevne og en om dømmekraft som diskursiv fornuft. Denne tvedeling finder Pahuus hos flere nulevende filosoffer som Albrecht Wellmer, Jürgen Habermas,

Richard Bernstein og Seyla Benhabib, hvoraf sidstnævnte ydermere associerer dem med to filosofihistoriske dømmekraftsbegreber, nemlig Aristoteles' *phronesis*begreb og Kants begreb om den reflekterende dømmekraft. I sin rekonstruktion forsøger Anne Marie Pahuus at komme bag om denne opdeling ved at spore gennemgående træk i Arendts værk, som går på tværs af forholdet mellem handling og tænkning.

Hans Jørgen Thomsen tager i "Ånden i det 20. århundrede – Hannah Arendt og *privacy*" udgangspunkt i Arendts begreb om natalitet, der modsvarer Heideggers *Genworfenheit* eller kastethed på dansk. Nataliteten peger på fødslen som et kontingent faktum i det menneskelige vilkår, som Thomsen med Arendt knytter til *privacy*, der ikke bare betegner det private som modsætning til det offentlige og politiske i klassisk forstand, men er et specifikt moderne fænomen, der betegner modsætningen til den sociale sfære. Som sfære for fødsel og død er *privacy* et helligsted for de mest intime menneskelige livsytringer, den er uigennemtrængelig for menneskelig viden, og dermed også en base for modstandskraft mod den totalitarisme, der forgæves forsøgte at udrydde den i det 20. århundrede. Med referencer til historiske vendepunkter som 1944-45 og 1989 viser Hans Jørgen Thomsen, hvordan Arendts tænkning indfanger den måde, hvorpå privat vilje og samvittighed kan blive til offentlig handle og magt, der gør en ny begyndelse mulig.

Holocaust og totalitarismens ondskab er omdrejningspunktet for Jacob Dahl Rendtorffs artikel "Dømmekraftens Historiske Ansvar – Hannah Arendt og vores opfattelse af Holocaust". Arendts værker og særligt *Eichmann in Jerusalem. A Report on the Banality of Evil* fra 1964 bliver her læst som et bidrag til vores forståelse af, hvordan nutidens demokratiske samfund kan lære af fortiden for at undgå en gentagelse af Holocaust og totalitarismens forbrydelser. I forlængelse heraf argumenterer Jacob Dahl Rendtorff blandt andet for, at et demokratisk samfund bør have en selvkritisk og ansvarlig holdning til historien, og at det derfor er nødvendigt at holde erindringen om Holocaust levende i vores historie. Hannah Arendts påvisning af ondskabens banalitet hos Eichmann bliver i denne sammenhæng fremhævet som et af de mest fremragende bidrag til Holocaustforskningen.

I temaets sidste artikel, "Menneskerettigheder mellem Sandhed og Opinion – om Hannah Arendts kritik af menneskerettighederne", argumenterer Henrik Borup Nielsen for, at Arendts skånselsløse afdækning af menneskerettighederens sammenbrud i de moderne nationalstater faktisk indeholder et forsvar for menneskerettighederne i en ny skikkelse, der rækker ud over nationalstaternes horisont. Arendt udfolder således en kritik i Kants forstand, der afsøger menneskerettighedernes mulighedsbetingelser i det menneskelige vilkår, og bliver derved fortalt for en pragmatisk virkeliggørelse af menneskerettighederne i

en profaneret skikkelse, befriet for den klassiske naturretsfilosofi.

Vi afrunder temaet med en selektiv Hannah Arendt-bibliografi udarbejdet af Poul Kragh Jensen, der fokuserer dels på udgivelser af Arendts forfatter-skab på hovedsprogene og de nordiske sprog, dels på den kommentarlitteratur der findes på de nordiske sprog. Der findes i dag så enorme mængder af kommentarlitteratur om Arendt på alle tænkelige sprog, at det langt overstiger rammerne for denne udgivelse at få det hele med, men der henvises til en række web-sider om Arendt, som kan hjælpe den interesserede læser videre.

Dette nummers Intermezzo behandler to så forskellige emner som menneskerettigheder og æstetikteori.

I artiklen “Menneskerettigheder, afgudsdyrkelse og international politik – ifølge Michael Ignatieff” analyserer Frederik Thuesen Pedersen menneskerettighedernes stigende indflydelse på international politik på baggrund af Michael Ignatieffs bog *Human Rights as Politics and Idolatry* fra 2001. Afsættet er Richard Rortys diagnose af en global *menneskeretskultur* i det moderne, der har gjort diskussioner om menneskerettighedernes fundament og berettigelse forældede i lyset af deres indiskutable indflydelse. Spørgsmålet er blandt andet, om menneskerettighedernes indflydelse kan risikere at undergrave sig selv, ved at de gøres til genstand for en quasi-religiøs tro, der åbner nye muligheder for magtmisbrug.

I Intermezzoets andet indslag har Ulrik Bisgaard under overskriften “Æstetikens demokratisering” interviewet den tyske æstetikteoretiker Rüdiger Bubner, der er kendt for sine analyser af fænomenet æstetisk erfaring som en sansebaseret og højt reflekteret erfaringsform. I en samtale, der spænder fra Andy Warhol til Hegel og fra Lars von Trier til de græske tragedier, indkredses æstetikens demokratisering som et moderne fænomen, der opstår i samspillet mellem kunstværket og det erfarende subjekt, efter at renæssancens genforestilling og den klassiske tragedies ophøjede figurer har mistet deres effekt over for et moderne massepublikums hunger efter æstetisk erfaring.

Endelig indeholder SLAGMARK som sædvanlig en fyldig anmelder-sektion. God læselyst.